

jék az ilyen igényes, érdekes és korszerű kiadványok sora.

THIMÁR ATTILA

(Szerkesztette G. Etényi Nóra és Horn Ildikó, Balassi Kiadó, Budapest, 2005, 670 oldal, 3200 Ft)

BEYTHE ANDRÁS:

Fives könnv

1578-ban Kolozsvárott jelent meg Melius Juhász Péter *Herbárium*a, az első magyar nyelvű természettudományi kiadvány. Melius önmagáról úgy beszélt, mint aki „magyar nyelvre hozta” az abban foglalt ismereteket. A prédikátor munkája hiába befejezetlen, a kiadó által összefogott mű az auktorok tömegére hivatkozó, s így az ismeretfelhalmozódáshoz vezető folyamat elindítója hazánkban. Ugyanis a herbák rejtett értékeit az olvasóknak föltáró kompiláció új és egyre újabb könyvek forrásának bizonyult. Amikor 1595-ben Németújváron Beythe András által napvilágra került a *Fives könnv*, az semmilyen szempontból nem volt eredeti szakmunkának tekinthető. Beythe (1564–1599) Melius Péter népszerű, az olvasni tudók által szerte a Kárpát-medencében forgatott s a magas példányszám ellenére hiányolt praktikumát másolta le, írta tovább s adta ki saját nevéen.

Beythe, aki apja nyomán református udvari lelkészként s Batthyány Ferenc nevelőjeként működött a Batthyány grófoknál, a korszak alkotóihoz hasonlóan nem önálló szakmunka létrehozására, hanem a mindennapi élethez szükséges orvosbotanikai hagyomány fenntartására vállalkozott. 275 növényt említő művéről azonban a címnél pontosabb magyarázatul szolgált a hozzáfűzött, sokak által a könyv valódi címének inkább tekintett sor: *Fiveknek és fáknak nevékről, természetökről és hasznokról irattatott és szöröztetöt Magyar nyelvön az fő Doctoroknak és természetet tudo orvosoknak Dioscoridesnek és Matthiolusnak bölt írásokbul*. Beythe a középkor kanonizálódott eljárását követte, amikor nem saját tapasztalata, kipróbált tudása alapján készített szakművet, hanem a mindenki által követett kútfőt, Dioszkoridész *De materia medica* című ókori orvosbotanikai munkáját állította előtérbe. A görögül és latinul is ismerhető, népszerű enciklopédikus kézikönyv több fordításban illetve átiratban terjedt el.

A sienai születésű Pietro Andrea Mattioli (Matthiolus, 1500–1577) szépen illusztrált *Commentarii ad Dioscoridem*...-jei a könyvtörténetek adatai szerint kétszáz év alatt mintegy hatvan kiadást értek meg. Az itáliai szerző a kortárs növénytan eredményeit építette be orvosi célok szerint szerkesztett növénytanába, de kétségtelen, hogy a botanikai-

medicinai elvek a görög származású római orvostól származtak. Beythe András az európai orvosbotanikai örökség kezdetén álló szerzőre, valamint az átdolgozások végén található legnagyobb szaktekintélyre utalt tehát könyve borítóján, őket illesztette a maga neve elé, de Meliust, aki által a kéziratához jutott, meg sem említette. Ha a mai norma szerint való tudományetikai szempontokat hangsúlyoznánk, akár plágiumról is beszélhetnénk.

De vajon mi az oka annak, hogy amíg Melius Galénoszra, Pliniusra és a kortárs Adam Lonicerusra hivatkozott, addig Beythe az említet-tekre? Alapos összehasonlító vizsgálatok híján nincs pontos magyarázatunk. Ami biztos, hogy Beythe föltűnően azokra a kortársak által kedvelt szaktekintélyekre mutatott rá, akikre elődje nem. Más módon ugyan, de elhatárolódott egy Matthiolusnál modernebb növény-felfedezőztől, Carolus Clusiustól is. Beythe édesapja, István Melius hajdani iskolatársa volt, akinek botanikai érdeklődését ugyanaz a mester, Fraxinus Gáspár ösztönözte, aki

Carolus Clusiust pannóniai gyűjtő-útján elkíserte. A Batthyány-udvarban vendégeskedő Clusius magyarországi adataihoz Beythe István is hozzájárult (s ez az az „útvonal”, amelyen az 1583-ban Németújvárt, majd 1584-ben Antwerpenben megjelent *Stirpium nomenclator* révén a magyar adatok európai nyilvánosságot kaptak). Clusius és az általa leírt növényekre utóbb hivatkozó Tabernemontanus munkái azonban már a füveskönyvek korszakának végét jelentették: a történeti hagyaték gondozása helyett a modern anyag újszerű kezelését szorgalmazták.

Beythe András – mindennapi medicinai használatra szánt – munkája a korszak természettudományos ismereteiről és a hétköznapi praxisról épp úgy tudósít, mint a művelődéstörténeti közegről, a Kárpát-medence művelt, olvasni tudó embereinek mentalitásáról.

GÉCZI JÁNOS

(Hasonmás kiadás: Kossuth Kiadó,
Budapest, 2006, 272 oldal, 35 000 Ft)

